

našoj tradiciji, prekinuli smo sukladnost sa stanjem u kajkavskom dijalektu, s povijesnim razvojem.

Sve to govori u prilog tvrdnji da bi valjalo "odriječiti" uporabu oblika *ju* u akuzativu osobne zamjenice *ona*. Onda bi nam Maretićevo pravilo bilo sasvim suvišno. U tom smjeru ide bojažljivo i naša novija pisana norma. Sve to jasno upućuje na potrebu preispitivanja nekritički prihvaćenih pojedinosti Maretićeve jezične norme. Među takve pojedinosti pripada očito ograničenje uporabe akuzativnoga oblika *ju* od *ona*. Mislim da bi zasad *ju* trebao biti bar sasvim ravnopravan oblik s oblikom *je*.

SAŽETAK

Mile Mamić, Filozofski fakultet Zadar

UDK 808.62:801.24, izvorni znanstveni članak

primljen 2. listopada 1995., prihvaćen za tisak 10. prosinca 1995.

Use of Accusative Forms of Pronoun *ona*

The paper deals with the distribution and formal coincidence of stressed and unstressed forms of the personal pronouns *on*, *ona*, *ono*, particularly in the accusative singular feminine. The author argues for an equality of forms *ju* and *je*.

NAGLASCI TUĐICA NA -IJ

Stjepan Vukušić

Podemo li od riječi *magisterij*, koja je u znatnom optjecaju, susrest ćemo se u živoj jezičnoj porabi sa šest njenih naglasnih inačica: *magistērij*, *magistērij*, *magistērij*, *magistērij*, *magistērij* i *magistērij*. Tu su likovi s prenesenim, neprenesenim i adaptiranim naglaskom, bez zanaglasne dužine ili s njom. I u zapisanoj normi postoji naglasno šarenilo, ali ovdje dakako u okvirima općega naglasnog propisa, dakle u okvirima novoštokavštine, tj. postoji preneseni i adaptirani naglasak s različitim rješenjima glede zanaglasne dužine: *magistērij* (Klaićev *Rječnik stranih riječi*¹), *magistērij* (Anićev *Rječnik hrvatskoga jezika*²), *magistērij* i *magistērij* (*Povijesni pregled, glasovi i oblici* Stjepana Babića i suautora³). Očita su, dakle, u te riječi

¹ Zagreb, 1988.

² Zagreb, 1991.

³ Zagreb, 1991.

naglasna i dužinska kolebanja. A da je tako i u drugih tuđica na -ij, pokazuju i uporabna i propisana norma. Prema podacima što sam ih dobio od većeg broja ispitanika na Pedagoškom fakultetu u Puli, koji su iz različitih krajeva Hrvatske, nije teško zaključiti da su u uporabnoj normi po čestoti ostvarivanja izrazito na prvome mjestu likovi s neprenesenim naglaskom i bez zanaglasne dužine: *opservatōrij*, *repetitōrij*, *interkolōnij* itd. Znatno su rjeđi likovi sa zanaglasnom dužinom i prenesenim naglaskom: *konzervatōrij*, *solstīcij*. I u zapisanoj se normi susreću kolebanja i u tih drugih riječi na -ij: *kōlēgij*, *opservātōrij* (Klaićev *Rječnik stranih riječi*), *kōlēgij*, *opservātōrij*, ali *ekvinōcij*, *sōlstīcij* (Anićev *Rječnik hrvatskoga jezika*), *kōlēgij*, *opservātōrij* i *opservatōrij* (*Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga jezika*). Ukratko: u uporabnoj se normi susreću uglavnom likovi s neprenesenim naglaskom bez zanaglasne dužine, a u propisanoj normi likovi s prenesenim ili adaptiranim naglaskom, opet bez zanaglasne dužine, ili s takvom dužinom. To očito zahtijeva da se naglasna norma pozabavi i tim pitanjem.

Prije svega, valjalo bi se odrediti prema zanaglasnoj dužini tuđica na -ij. Sama po sebi zanaglasna dužina, inače, ne bi zasluživala baš posebnu pažnju jer nema naglasnotipološke vrijednosti, ali opet unutar određene naglasne jedinice treba nekako razlučiti istonaglasne riječi sa zanaglasnom dužinom i one bez nje jer je i to dio prozodijske stvarnosti. Zato se pri tipološkoj klasifikaciji rječničkoga blaga pribjegava razlučivanju po abecednom redu unutar određene naglasne jedinice. Pri tome se u slučaju imenica na -ij javlja i dodatna teškoća jer je njihova zanaglasna dužina, i kad se ostvaruje na dotičnome -ij, samo u nominativu-akuzativu jednine, pa bi razvrstavanje svih imenica na -ij zahtijevalo osam dodatnih abecednih (premda netipoloških, ali ipak prozodijskih) pozicija u razlučbi na inačice. Prije nego se to pokaže na određenim primjerima, valja reći da tuđice na -ij mogu biti dvosložne i tad imaju dugosilazni naglasak sa zanaglasnom dužinom ili bez nje: *bārīj*, *cēzīj*, *dūrīj*, *gēnij*, *hēlij* itd. ili imaju kratkouslazni sa zanaglasnom dužinom ili bez takve dužine: *kāmbrij*, *mōrfij*, *strōncij*, *tērbij*... Zatim tuđice na -ij mogu biti trosložne ili od većeg broja slogova, a tad u propisanoj normi u golemoj većini imaju kratkouslazni naglasak na trećem slogu od kraja riječi sa stalnom zanaglasnom dužinom na drugom slogu od kraja i nestalnom (samo u nominativu-akuzativu), neobveznom dužinom na -ij: *bāndērij* : *bāndērija*, *baptistērij* : *baptistērija*, *epitālāmij* : *epitālāmija* itd. Drugačija su naglasna rješenja u trosložnih imenica na -ij i onih od većeg broja slogova veoma rijetka, npr. *astrolābij*, *eurōpīj*, *euholōgij* (uz *euholōgij*), *klōrnārij* i sl. Ovdje je vrijedno navesti da Matešićev *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*⁴ sadrži tristotinjak tuđica na -ij. Od njih dvadesetak ima naglasak po uzorku *kōmbrij*, tridesetak po uzorku *mēdij*, a dvjesto trideset i osam ima kratkouslazni na trećem slogu od kraja, stalnu zanaglasnu dužinu na drugom slogu od kraja i nestalnu zanaglasnu dužinu (u nominativu-akuzativu) na posljednjem slogu: *cētūrīj*, *cinērārij*, *epitālāmij*, *evangelistārīj*.

Sad možemo navesti posebne i dodatne abecedne pozicije koje bi naglasnom razvrstavanju imenica nametnula razlučba imenica na -ij s obzirom na njihove zanaglasne dužine:

⁴ Wiesbaden, 1966.

1. *kâlij* — *kâlija* morao bi doći pod posebnim slovom nakon *râdnik* — *râdnika* jer je u imenice *kâlij* zanaglasna dužina u NA jd., a u imenice *râdnik* u cijeloj paradigmi. S istih razloga slijedi:
2. *kâmbrij* — *kâmbrija* nakon *běskrāj* — *běskrāja*,
3. *bijēnij* — *bijēnija* poslije *grōmōvnik* — *grōmōvnika*,
4. *cinēarij* — *cinēarija* nakon *inōvjērnik* — *inōvjērnika*,
5. *apsolutōrij* — *apsolutōrija* nakon *primoprēdājnik* — *primoprēdājnika*,
6. *evandelistērij* — *evandelistārija* poslije *četverogōdišnjāk* — *četverogōdišnjāka* (među hrvatskim riječima, čini se, nema uzorka s kratkoulaznim naglaskom na četvrtom slogu i s dvije zanaglasne dužine),
7. *magistērij* — *magistērija* nakon *kuriōzum* — *kuriōzuma*,
8. *opservatōrij* — *opservatōrija* poslije *sjevėrozāpad* — *sjevėrozāpada*.

Budući da temeljna tipologija izvornih hrvatskih riječi vodi računa i o mjestu naglaska jer se i mjestom ostvaruju različite protivštine: *brāvetina* — *bravētina*, *dūbina* — *dubina*, ne može se, a da se ne napusti već prihvaćeno mjerilo, izbjeći nijedna od navedenih dodatnih pozicija. To očito komplicira klasifikaciju iako ne mijenja tipologiję jer ne povećava broj tipova, a istodobno to potvrđuje da su imenice na -ij s prozodijškoga gledišta doista tuđice jer nisu posve prilagođene hrvatskomu književnojezičnom naglašavanju. Njihova se neprilagođenost ne očituje samo u likovima s neprenesenim i neadaptiranim naglaskom, npr. *konzervatōrij* ili *magistērij*, ni u njihovoj dvostrukosti s obzirom na zanaglasnu dužinu, nego poglavito u tome što je njihova zanaglasna dužina na -ij, i kad se ostvaruje, nestalna, tj. javlja se samo u nominativu-akuzativu jednine. A takve su dužine u zapadnom novoštokavskom i hrvatskom književnojezičnom naglašavanju nazočne samo u malog broja imenica, npr. *kāmēn* — *kāmena*, *blāgoslōv* — *blāgoslova*, *nāgovōr* — *nāgovora*; *ārdōv* — *ārdōva* (bačva), *šārōv* — *šārōva*, *bifē* — *bifēa*. Imenice su na -ov takva naglasnog modela sve rjeđe, a tuđice na vokal češće se u uporabnoj normi ostvaruju s neprenesenim naglaskom u nominativu-akuzativu jednine, po uzorku *renomē* — *renomēa*, *ragū* — *ragūa*. Druge imenice u kojih se u pisanoj normi navode nestalne zanaglasne dužine kao što su *lōpōv*, *nābōj*, *pōkōj* u hrvatskom su jeziku obično bez zanaglasne dužine: *lōpov*, *nāboj*, *zāvoj*, *pōkoj*. Iznimke su samo složenice *dvōbrōj* — *dvōbroja*, *trōbrōj* — *trōbroja*, i to u osloncu na imenicu *brōj*.

U skladu s izočnošću nestalne zanaglasne dužine u organskom zapadnonovoštokavskom i hrvatskom književnojezičnom naglašavanju u slučajima koje smo upravo naveli, bit će i činjenica da velik broj govoritelja hrvatskoga jezika i imenice na -ij dosljedno ostvaruje bez zanaglasne dužine na tom završetku, i to s neprenesenim, prenesenim i adaptiranim naglaskom: *magistērij*, *magistērij* i *magistērij*.

Ta činjenica da je u zapadnom novoštokavskom i hrvatskom književnojezičnom naglašavanju uzak krug imenica s nestalnom zanaglasnom dužinom, tj. onom u N(A) jednine, upućuje na mogućnost da je riječ o rasteročivanju sustava gubitkom dužinskih preinaka u paradigmama. A za to postoji i neizravan dokaz. Premda se, naime, imenice kao što su *pōboj*, *pōkoj*, *pōloj*, *ūboj* itd. ostvaruju bez zanaglasne dužine, opet se u stilističkom ustrojstvu čuje: *Pōkōj mu duši*, a čuje se ponegdje i *šēbōj* — *šēboja*, pa i *vōdopōj* — *vōdopoja*. Ti primjeri mogu biti prežici nekad veće proširenosti ne-

stalne zanaglasne dužine. To bi onda značilo da je tendencija pojedostavnjivanja sustava i ovdje učinila svoje, pa bi naši likovi tuđica na -ij bez zanaglasne dužine bili upravo oni likovi koji su na pravcu razvoja naglasnoga sustava. Dayre-Deanović-Maixnerov *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik* imenice na -ij dosljedno navodi bez zanaglasne dužine na kraju: *akvārij, alkālij, alūmīnij, dēcēnij, dilūvij, gēnij, gerānij, hēlij, hērbarij, klimāktērij, konservātōrij, milēnij, opservātōrij, purgātōrij...*⁵ Aničev *Rječnik hrvastkoga jezika* donosi dvojaka rješenja: *ekvinōcij, magistērij, solilōkvij, sōlsfīcij* i: *instrumētārij, konzervātōrij, laborātōrij, opservātōrij...*⁶ Pisac ovog članka u svom idiolektu ima samo likove s kratkim završetkom -ij.

U svome se novoštokavskom liku imenice na -ij bez zanaglasne dužine posve uklapaju u naglasne jedinice, i to ovako:

kālij kao *jārbol*,
kāmbrij kao *tāban*,
bijēnij kao *ōdlōmčić*,
avijārij kao *ventilātor*,
apsolūtōrij kao *katalizātor*,
evandelistārij kao *eksperimentātor*,
magistērij kao *vjerozākon*,
opsevatōrij kao *sjeverozāpad*.

Tako naglasno usustavljene, imenice na -ij s prozodijskoga gledišta prestaju biti tuđice i postaju prilagodnice, a time se i jedan dio rječničkoga blaga civilizacijske nadgradnje naglasno integrira u sveukupan leksik hrvatskoga jezika.⁷

SAŽETAK

Stjepan Vukušić, Pedagoški fakultet, Pula
 UDK 801.612:808.62, izvorni znanstveni članak
 primljen 8. ožujka 1996., prihvaćen za tisak 22. ožujka 1996.

L'accent des mots étrangers terminés par -ij

Dans le présent article l'auteur traite l'accent des mots étrangers avec la désinence -ij, par exemple *magisterij*, et constate que tels noms le plus souvent ont les accentés d'après les modèles: *magistērij* et *magistērij*, cela veut dire sans longueur postaccentuelle.

⁵ Zagreb, 1960.

⁶ Vidi bilješku 2.

⁷ Članak Ive Škarića i suautorica Kako se naglašavaju posuđenice dospio mi je u ruke kad je moj članak Naglasak tuđica na -ij već bio poslan uredništvu *Jezika*. Zbog toga se u ovome članku ne osvrćem na prethodni, iako se u jednome dijelu dodiruju, nego sam na nj napisao poseban osvrt.